

Бојан Драшковић
**АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ:
ПАСТИР ПОСРНУЛОГ СТАДА**

Уредник
Зоран Колунџија

Издавање ове публикације подржало је
Министарство културе Србије

Бојан Драшковић

АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ: ПАСТИР ПОСРНУЛОГ СТАДА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ФОНДАЦИЈА СВЕТИ АРХАНГЕЛИ
Београд

*Данијели, без које ова књиґа
не би уїледала свейлосїї гана*

САДРЖАЈ

УВОД.....	9
-----------	---

Први део 1898–1941

МЛАДОСТ, ОДРАСТАЊЕ, ШКОЛОВАЊЕ.....	45
РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА У ЈУГОСЛАВИЈИ 1918–1941.....	61
ХРВАТСКО ПИТАЊЕ	74
АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ НАДБИСКУП КОАДЈУТОР.....	96
АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ НАДБИСКУП ЗАГРЕБАЧКИ 1937–1941.....	111

Други део 1941–1945

АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ И НДХ.....	131
БОРБА ЗА ПРИЗНАЊЕ НДХ У ВАТИКАНУ.....	156
АЛОЈЗИЈЕ СТЕПИНАЦ И ПОКАТОЛИЧАВАЊЕ СРБА.....	182
ХУМАНИТАРНИ РАД АЛОЈЗИЈА СТЕПИНЦА.....	200
СТЕПИНАЦ И КОМУНИСТИ.....	206
ПОКУШАЈ СПАСАВАЊА НДХ	213

Трећи део 1945–1960

СУКОБ С НОВИМ ВЛАСТИМА	259
ХАПШЕЊЕ И ОСУДА НАДБИСКУПА СТЕПИНЦА	276
БОЛЕСТ И ПОСЛЕДЊИ ДАНИ	307

Литература.....	329
-----------------	-----

УВОД

1.

Алојзије Степинац – злочинац или светац; колаборациониста, фашиста, усташа, или искрени хрватски националиста, хуманиста и хришћанин – мишљења су која и данас деле Србе и Хрвате, православце и римокатолике.

Степинац је био и остао једна од бројних загонетки модерне историје, и то загонетка оптерећена предрасудама, у толикој мери да су управо оне постале вододелница у обликовању националне свести код Срба и Хрвата и симбол њиховог дефинитивног духовног раскола.

Да ствар буде гора, управо ове предрасуде представљају основу националног идентитета код српског и хрватског народа. С једне стране, Хрвати величају Степинца као део њихове традиционалне везе с Ватиканом и Римокатоличком црквом, а Срби га оспоравају, такође, наводећи негативно искуство српског народа с Ватиканом – и један и други народ имају право на своје мишљење и ставове, штавише, на своје митологизовано мишљење и митологизоване ставове – управо она мишљења заснована на предрасудама као делу колективног сопства тог народа. Тако посматрано, изгледа нам да свако мишљење о Алојзију Степинцу прети да буде разматрано са становишта стереотипа и да као такво ниједно мишљење о овом човеку не може бити до краја објективно приказано. Увек ће иза сваког мишљења и става пројавити различити стереотипи, уопштена и по свој прилици крајње нетачна гледишта и свако ће мишљење, сходно афинитетима аутора, мање или више нагињати на једну или другу страну, ка једној или другој предрасуди. За једне ће Степинац и даље остати злочинац, а за друге светац; за једне јагње Божије, а за друге вук у јагњећој кожи; једни ће га сматрати за једно, а други за друго, једни ће користити једну аргументацију, а други сасвим супротну.

Степинац је имао ту несрећну околност да се родио и живео у тоталитарним временима, у епохама зла и очаја, револуција, зверстава и духовног посрнућа, у времену када је његово стадо тада посебно посрнуло и застранило, често губећи разум, максимално се компромитујући, како у сопственим очима, тако и у очима светске јавности. Да је имао у свом карактеру нечег

аскетског и дубоко религиозног – имао је. Да је лично био дисциплинован и храбар – био је. Да је био постојан пред силом комунистичком – био је. Али, исто тако сву ту своју храброст, постојаност, моралност и религиозну чврстину није испољио док су усташе, Хрвати римокатолици на бестијалан начин убијали Србе, Роме и Јевреје широм НДХ. У тим тренуцима, према српском стајалишту, показао се сувише уопштен, компромисан, мекан. Тада је, српским (и комунистичким!) очима гледано, требало да покаже своју моралност, чврстину и постојаност, па чак и мучеништво.¹

Степинац је био језуита, хрватски националиста, клерикалац, антикомуниста, антимасон и антијугословен, конзервативац и реакционар, противник грађанског брака, лаицизације основног и средњег образовања, организатор римокатоличког друштвеног и духовног живота, прозелит, противник Срба и православља, одани војник своје цркве. Међутим, у својој личности и свом карактеру поседовао је наизглед извесну дозу инфантилности и наивности. Његов поглед на свет као да је понекад био прожет дечијим идеализмом, својеврсном и неочекиваном безазленошћу.² Степинац као да није желео да види све што се дешавало око њега реалним очима, већ је у ту сврху користио својеврсне „ружичасте наочаре“. Тако је он, пишући папи о врлинама НДХ, говорио о томе како је власт искоренила порнографију и строго кажњавала богохуљење, а то што је максимално убијајући и кољући Србе, Роме и Јевреје практично одбацила Христа и паганизовала национални дух Хрвата, уопште није узимао у обзир.³

Степинац је до краја рата био одан Независној држави Хрватској и сматрао ју је за израз Божје воље.⁴

¹ Католичке бискупе и надбискупа Степинца најжешће је напао Јосип Броз Тито, поводом *Посланице и Пастирског њисма*, од 21. септембра 1945. године. У одговору датом 25. октобра исте године, Тито је отворено прозвао Католички епископат за лицемерје и отворену сарадњу с усташама. Уједно, Титов одговор на *Посланицу и Пастирско њисмо* Католичког епископата окупљеног у институцији Бискупске конференције значио је почетак дуготрајног сукоба комунистичких власти с Католичком црквом који је кулминацију достигао процесуирањем и хапшењем загребачког надбискупа током 1946. године, као и привременим прекидом дипломатских односа између Југославије и Ватикана 1953. године, након што је Пије XII Степинцу даровао кардиналски шешир; Драгољуб Живојиновић, *Ватикан, Католичка црква и југословенска власи 1941–1958*, Београд, 1994, стр. 145–146.

² Деца су неискварена, чиста срца, безазлена, простодушна. Код језуита то је врло често маска која треба (у комуникацији с паством) да сугерише (или симулира) искреност, чистоту, истинољубље.

³ *Zagrebački nadbiskup Stepinac kardinalu Maglioneu – Obavijesti o aktivnostima hrvatske katoličke hijerarhije u korist srpskih pravoslavaca i Židova*, Zagreb, 24. svibnja 1943, *Isto*, стр. 268–270.

⁴ *Okružnica nadbiskupa Stepinca kleru nadbiskupije*, Zagreb, 28. travnja 1941; Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945; dokumenti, Knjiga druga*, Zagreb, 1998, стр. 34–36.

У новонасталој држави и њеном поглавнику Анти Павелићу видео је идеал католичке државе, *Civitas Dei*: националне, конзервативне бране модерним антикатоличким тенденцијама. Иако је критиковао поглавника и његове методе, у великој мери га је подржавао и разумевао осећајући његову искрену намеру да максимално заштити и оствари хрватске националне циљеве и интересе, угрожене с једне стране југословенством, а с друге стране, за њега несхватљивим отпором Срба који, зачудо, нису признавали хрватску државу, управо из разлога што их је водила на клање.

Описујући Степинчев карактер Глез фон Хорстенау⁵ је запазио да је интимна жеља надбискупа да изиграва неког хрватског папу у малом, као и то да максимално настоји да од загребачког Каптола направи неки нови хрватски Ватикан.⁶ Слично мишљење о Степинцу преузели су српски историчари Драгољуб Живојиновић⁷ и Милорад Екмечић сматрајући га својеврсном имитацијом његовог идола, папе Пија XII.⁸

⁵ Едмунд Глез фон Хорстенау (Бранау на Ину, 27. фебруара 1882 – Нирнберг, 20. јула 1946), аустријски генерал и историчар, пре Другог светског рата директор Ратног архива у Бечу. У Загреб је стигао 13. априла 1941. године, као опуномоћени генерал у Хрватској у мисији да помогне стварање оружаних снага НДХ. Био је близак с Хитлером, а преко Ханса Ота успоставио је током рата и везу с Титом. Највише је комуницирао с официрима бивше аустроугарске војске. Био је велики противник Павелића и усташа. Његова мисија завршава се након Павелићеве ликвидације Лорковића и Вокића, која је уследила као реакција на неуспешни атентат на Хитлера, 20. јула 1944. године, када је Хитлер ликвидирао Канариса и бројне припаднике Абвера и Вермахта. Читаву аферу Павелић је изрежирао да би се ослободио Лорковића и Вокића, а уз помоћ Зигфрида Кашеа, амбасадора Немачке у НДХ, коначно је успео да се ослободи и Хорстенауа, око кога се окупљала потенцијална опозиција у оквиру његовог личног режима.

⁶ Глез фон Хорстенау, *Између Хитлера и Павелића*, Београд, 2007, стр. 339.

⁷ Драгољуб Живојиновић, *Ватикан, Католичка црква и југословенска власи 1941–1958*, Београд, 1994, стр. 403.

⁸ Пије XII, римски папа, Еуђенио Пачели (Рим, 2. марта 1876 – Кастел Гандолфо, 9. октобра 1958), римски папа од 1939. до 1958. године. Конзервативац, аскета, антикомуниста, антилиберал. Потиче из угледне римске породице. Његов деда Маркантонио Пачели био је оснивач ватиканских новина *L' Osservatore Romano*. Студирао је на Грегоријани, 1899. године дипломирао је теологију и право, исте године је заређен за свештеника, када постаје помоћник кардиналу Пјетру Гаспарију који га уводи у дипломатску службу Ватикана. Пачели постаје један од најбољих и највећих ватиканских дипломата у 20. веку. Од 1929, папа Пије XI, га именује кардиналом, а годину дана касније и Државним секретаром. Посебно запамћен остаје по бројним конкордатима које је у току своје каријере закључио: с Немачком 1933, с Југославијом 1935. и с Португалијом 1940. Због израженог антикомунизма и толерисања фашистичких режима у Европи звали су га још и Хитлеровим папом. За време Другог светског рата, истакао се, према неким гласинама, у спасавању Јевреја, да би након рата, такође, према гласинама, спасавао нацисте, што о њему ствара доста неуједначену и проблематичну историјску слику. Тај део његовог живота и рада још је обавијен велом мистерије.

У својим настојањима Степинац је био отворен и искрен, о чему постоји мноштво докумената. Истина, преко које не могу прећи српски историчари, јесте да је Степинац до краја НДХ сарађивао с усташким режимом, где је уживао изузетно висок ауторитет, и као духовник и као човек од највећег поверења Ватикана. За упознавање његових ставова корисни су његови јавни говори, меморандуми, писма, као и цитати из *Дневника*, брижљиво вођеним али нажалост само парцијално цитираним или обрађеним. Између осталог, Степинац у свом *Дневнику* пише следеће:

„...Stoga već u interesu Katoličke crkve moramo sve učiniti da narod Hrvatski ostane zdrav i kulturno jači. To ga je sačuvalo u ovih dvadeset godina, a to će mu pomoći i u budućnosti u borbi za opstanak. Najidealnije bi bilo da se Srbi vrate vjeri svojih otaca, tj. da prignu glavu pred Namjesnikom Kristovim – Sv. Ocem. Onda bi i mi konačno mogli odahnuti u ovom dijelu Europe, jer bizantinizam je odigrao strašnu ulogu u ovom dijelu svijeta u vezi sa Turcima...“⁹

Или, приликом 27. марта 1941. године, Степинац је у свом *Дневнику* записао следеће:

„Sve u svemu, Hrvati i Srbi su dva svijeta, sjeverni i južni pol koji se nikada neće približiti osim čudom Božijim. Šizma je najveće prokletstvo Evrope, skoro veće nego protestantizam. Tu nema morala, nema načela, nema pravde, nema poštenja.“¹⁰

Међутим, његов став према Србима или „шизматичима“, као и према комунистима, је јасан и конзистентан, о чему најбоље сведочи његов меморандум Светој Столици из маја 1943. године, у коме је записано следеће виђење српског и православног проблема у Хрватској:

„...Napredovanje istočne šizme u katoličke redove prijeti danas s punom ozbiljnošću da postigne svoje mračne ciljeve. Pobjeda velikosrpske ideje značila bi uništenje katolicizma u Hrvatskoj. Navedeni nam dokumenti ne ostavljaju nikakve dvojbe. Štoviše, nema nikakve dvojbe, da bi tako kobni događaj imao i daljnje posljedice daleko preko granica Hrvatske. Valovi ortodoksnog ofanzivnog bizantinizma udarili bi o granice Italije, dok se do sada razbijaju o hrvatsko predziđe.“¹¹

⁹ Viktor Novak, *Magnum Crimen*, Zagreb, 1948, стр. 601.

¹⁰ Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita 2*, Rijeka, 1982, стр. 534.

¹¹ *Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške NDH*, Zagreb, 1953, стр. 106.

Из овога се да закључити да је његов римокатолички прозелитизам био неоспоран. А то, да ли је одобравао усташке методе или није, остаје сасвим друго питање: највероватније да није, о чему такође постоје бројни докази, али неоспорно да је према Србима и православљу гајио анимозитет.

Степинац није, с данашње тачке гледишта, био екумениста, из једног сасвим једноставног разлога, зато што је у његово време и сама Римокатоличка црква била изразито антиекуменистичка. Екуменизам Ватикан полако прихвата тек после Другог концила, у време папе Павла VI,¹² шездесетих година 20. века. Међутим, у време када је Алојзије Степинац живео и активно деловао, што се поклапа с понтификатом Пија XI и Пија XII, Римокатоличка црква је била бедем конзервативизма и антиекуменизма у тадашњој Европи.¹³ За Степинца и многе римокатоличке прелате, попут монсињора Марконеа,¹⁴ званичног изасланика Свете Столице код Хрватске бискупске конференције, тј. неформалног представника Ватикана у НДХ, православци су били шизматици, отпадници од вере, расколници. Према томе, у то доба без сваке сумње, пре би се могло рећи да је Српска православна црква била институција која се више залагала за екуменски дијалог међу хришћанским црквама, првенствено с протестантима и старокатолицима у односу на конзервативну и у себе затворену Римокатоличку цркву, последњи бедем старе Европе пред налетом модернизма, комунизма и атеизма.

Римокатоличка црква у Хрватској је у православљу, поред комунизма и масонерије, гледала једног од својих најљућих непријатеља, и стога што је Српска православна црква сарађивала и с римокатоличком унутрашњом опозицијом, старокатолицима (отпадницима од католичанства, у ствари реформским крилом цркве католичке које је имало, а и данас има, бројне присталице међу клером; против њиховог утицаја се и данас боре конзервативни елементи у римокатоличкој цркви, језуити као стуб папистичке моћи у Вати-

¹² Ђовани Батиста Монтини (Бреша, 1887 – Ватикан, 1978), од 1937. био је заменик државног секретара, 1953. постао је државни секретар, 1955. милански надбискуп и кардинал, а 30. јуна 1963. изабран је за папу Павла VI. Сарађивао је и с Крунославом Драгановићем око пребацавања усташа и нациста пацовским каналима у Аргентину.

¹³ Džordž Kornvel, *Hitlerov papa – tajna istorija Pija XII*, Beograd, 2000.

¹⁴ Ђузепе Рамиро Марконе (1882–1952), бенедиктинац у Генесу 1898, професор на Колегијуму св. Анселма у Риму, војни капелан 1915–1918, изабран је за редовног опата опатије у Монтеверђину, 11. марта 1918. У мају 1941. упознао га је кардинал Маљоне кад је посетио опатију. Дана 14. јуна 1941, кардинал Маљоне га је позвао у Рим где му је, 23. јуна, саопштена одлука папе Пија XII о његовом слању за апостолског визитатора у Хрватску, код Бискупске конференције, а не код владе. Дана 25. јула 1941, Марконе је био у Риму са својим секретаром Ђузепеом Мазучијем; том приликом састали су се с кардиналом Маљонеом и монсињором Тардинијем, а 28. јула су били примљени на аудијенцију код папе, да би два дана касније отпутовали за Загреб; Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945; dokumenti, Knjiga druga*, Zagreb, 1998, стр. 83.

кану и као достојни поборници учења о божанској изабраности и непогрешивости папе, за које се срцем и душом залагао Алојзије Степинац).

Не постоји организација која је више страдала и пропатила у Независној држави Хрватској од Српске православне цркве, најзначајније институције српског народа. Страдање Српске православне цркве било је, историјски гледано, у потпуном складу с погромима и страдањима која је у то време доживео српски народ. Од 577 свештеника и монаха Српске православне цркве, усташе су побиле њих 217, међу којима и тројицу епископа: Саву Трлајића,¹⁵ Петра Зимоњића¹⁶ и Платона Јовановића,¹⁷ док је митрополит загребачки Доситеј¹⁸ успео да се домогне Србије, где је преминуо као душевно оболело лице од последица тортуре. Истовремено, усташе су срушиле и оштетиле преко 255 храмова Српске православне цркве, међу којима и добра непроцењиве културне вредности, док је њена имовина припала Независној држави Хрватској, којом је управљао Вјерски одјел Равнатељства за понову („српска понова“),¹⁹ на чијем челу се налазио 1941. године злогласни поглавников капелан и исповедник Дионисије Јуричев.²⁰

¹⁵ Сава Трлајић, епископ горњокарловачки, световно име Светозар Трлајић (Мол, 19. јула 1884 – Велебит, августа 1941), по образовању правник и богослов. Након смрти супруге замонашио се 1929. године у манастиру Крушедолу, а од 1938. године је епископ горњокарловачки. Пошто је одбио понуду италијанских окупационих снага да напусти епархију, бива ухапшен 17. јула 1941. године, одведен у Госпић, да би са групом од око 2000 Срба пострадао у Јадовну. Српска православна црква канонизовала је владикау горњокарловачког Саву за свештеномученика 1998.

¹⁶ Петар Зимоњић, митрополит захумско-херцеговачки (1903–1920) и митрополит дабробосански (1920–1941), световно име Јован Зимоњић, рођен је 24. јула 1866, у Грахову, у Црној Гори, као син прослављеног херцеговачког војводе Богдана Зимоњића, а пострадао је у току Другог светског рата, без тачног имена гроба, места и датума смрти.

¹⁷ Платон Јовановић, епископ охридско-битољски, а касније и бањалучки, световно име Миливоје Јовановић (Београд, 29. септембра 1874 – Бања Лука, 5. маја 1941), убијен од стране усташа, заједно с протом Душаном Суботићем. Њихова тела бачена су у реку Врбању, одакле су извучена 23. маја код села Кумсале, с видним траговима физичког мучења.

¹⁸ Доситеј Васић, епископ нишки и први митрополит загребачки (Београд, 5. децембра 1878 – Београд, 13. јануара 1945). Од стране усташа ухапшен, 7. маја 1941. године, и држан у затвору у Петрињској улици. У току хапшења прошао је кроз страшну тортuru која је оставила снажне последице по његово физичко и психичко здравље. Преминуо је у манастиру Ваведена Пресвете Богородице у Београду.

¹⁹ Вељко Ђурић, *Успаше и њавославље*, Београд, 1989, стр. 66.

²⁰ Дионисије Јуричев, фрањевац провинције Св. Јеронима, рођен је у Водицама, 19. марта 1915. године, а погинуо је у борби с партизанима у Бутигама крај Дицма, септембра 1943, као војни душебрижник. Истакао се по верском и политичком фанатизму, као и по неодмереним изјавама. За свештеника је заређен 1939. године. Неко време је студирао у Сијени, где постаје заклету усташу. Из тог периода потиче и његово пријатељство с Павелићем, тако да, након успоставе НДХ, нимало случајно Јуричев бива постављен за дворског капелана и Павелићевог личног исповедника. Јуричев је познат по чувеној изјави,

Други велики ударац који је НДХ уз подршку римокатоличког свештенства нанела Српској православној цркви у Хрватској било је и подржавање оснивања неканонске Хрватске православне цркве,²¹ под директним Павелићевим²² благословом, чији остаци и негативни утицаји се и дан-данас осећају како у Хрватској, тако и у данашњој Црној Гори, где је деведесетих година прошлог века такође, на сличан начин и по готово идентичној усташкој процедури, основана неканонски призната Црногорска православна црква, о чему постоји доста записа и документа, како код Степинца, тако и код црногорских миљеника Павелићевог режима, Савића Марковића Штедимлије²³ и

да је за нову хрватску државу спреман да убија жене и децу, али и по изјави датој 21. јуна (у време заседања Бискупске конференције) да бискупи, по његовом мишљењу, не подржавају владу НДХ и да нису ништа учинили како би Света Столица признала хрватску државу. Био је мишљења да би сви свештеници у НДХ требало да буду усташе, као и то, да се он пита, почео би прогањати бискупе. У време највећих покоља Јуричев је био на челу Равнатељства за понову („српска понова“), све до новембра 1941, када је под притиском Ватикана, насилан прелазак православца на католичанство означен као нелегалан, са чиме се сложила и Бискупска конференција. Јуричев је након успоставе војног викаријата, постао војни душебрижник, што га је удаљило из Загреба и приближило усташама и ратним операцијама, у којима је и окончао свој живот: Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945*, I, Zagreb, 1998, стр. 132.

²¹ *Истио*.

²² Анте Павелић (Брадина, крај Коњица, 14. јула 1889 – Мадрид, 28. децембра 1959), доктор права, поглавник и диктатор НДХ, оснивач усташког покрета. Гимназију је завршио 1910. у Загребу, где уписује Правни факултет, на коме докторира 1915. године. Ради као адвокат у Загребу 1918. и као један од високих представника Хрватске странке права, од 1921. године био је градски одборник у Загребу, а од 1927. године и народни посланик за загребачку област, од 1927. налази се на листи Хрватског блока заједно с Антом Трумбићем. Након убиства хрватских посланика у скупштини од стране Пунише Рачића, почиње да организује антисрпске демонстрације у Загребу, а од 1929. године и проглашења Шестојануарске диктатуре, одлази у емиграцију, где покушава да организује Хрвате у антијугословенски фронт. Због заједничке декларације с Ванчом Михајловим, вођом ВМРО-а, 1929. године у Југославији бива осуђен на смрт у одсуству. Након 1930. налази се у Италији где оснива терористичку, револуционарну организацију усташа, која учествује у организацији атентата на краља Александра у Марсеју, 9. октобра 1934. године. Одлуком француског суда бива осуђен на смрт у одсуству, а у Италији је због тога затворен у Торину. Из емиграције враћа се у Загреб након априлског слома Југославије, где постаје поглавик нове самопрокламоване државе НДХ. Као поглавник влада сурово и диктаторски, врши геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима. У току Другог светског рата био је један од највернијих савезника Адолфа Хитлера. Напушта Загреб, 8. маја 1945, и у свештеничкој мантији, пацовским каналима преко Ватикана пребацује се у Аргентину, где наставља своју послератну емигрантску каријеру. У Аргентини оснива 1956. Хрватски ослободилачки покрет, а након атентата, од стране српског емигранта капетана Благоја Јововића 1957. године, сели се у Шпанију под Франкову заштиту, где умире од последица атентата 1959. године.

²³ Савић Марковић Штедимлија (Пипери, 12. јануара 1906 – Загреб, 25. јануара 1971), новинар, публициста, идеолог хрватске Црне Горе, писац *Црвене Хрвајске*, 1937. и миље-

Секуле Дрљевића,²⁴ чија је политика и данас жива, штавише, доминира црногорском кроатофилном, антисрпском политичком сценом. То је јасан доказ темељног рада и континуитета на „промени свести“ Црногораца и разбијању српског националног и етничког бића, проистеклог из политичких и идеолошких кухиња Ватикана, баш у време највећег и најзначајнијег рада загребачког надбискупа и потоњег кардинала Алојзија Степинца.²⁵

Духовни геноцид је тежи од физичког, тело пати и страда али се и обнавља, док кад се дух деформише настаје зло које је тешко искоренити.²⁶ Тога ради, Српска православна црква природно не би могла подржати канонизацију Степинца за свеца, јер је управо она, као највиша национална и духовна институција српског народа, поред своје пастве, била највећи страдалник на подручју НДХ у време његовог надбискупског рада.²⁷

2.

Алојзије Степинац је током читаве своје надбискупске каријере био особени миљеник Ватикана. Ту милост Свете Столице Степинац је уважавао и настојао је да никад не повреди интересе и жеље Ватикана, ради чега је његов утицај и ауторитет у Риму био на извесној висини. Ватикан се увек могао

ник Мирослава Крлеже. У току рата налазио се у Загребу где је организовао Црногорски национални комитет, и Уред Црногораца на чијем се челу налазио. Заједно са Секулом Дрљевићем радио је на идеолошком расрбљавању Црне Горе и Црногораца и стварању нове антисрпске црногорске нације. Крајем рата бива ухапшен од припадника Црвене армије у Салзбургу и одведен у совјетске гулаге, где проводи десет година затвора, да би 1955. био изручен Југославији, која га осуђује на вишегодишњу робију. Године 1959. бива помилован и пуштен на слободу. Са супругом се сели у Загреб, где до своје смрти ради код Мирослава Крлеже у Лексикографском заводу.

²⁴ Секула Дрљевић (Равни, код Колашина, 25. августа 1884 – Јуденбург, 10. новембра 1945), црногорски правник и политичар. Министар у црногорским владама и један од заговорника уједињења Србије и Црне Горе пре Првог светског рата. Након рата и Подгоричке скупштине постаје противник унитарне Југославије и оснивач Црногорске федералистичке странке. Био је близак Радићу и Мачеку, на чијим листама је и биран за народног посланика. У току Другог светског рата, враћа се у Црну Гору из које га протерује и конфирмира генерал Пирцио Бироли у Санремо, Италија, да би се 1944. вратио у Загреб где сарађује са Савићем Марковићем Штедимлијом у Црногорском комитету. Због страдања Павла Ђуришића и црногорских четника од стране усташа, на Лијевче пољу, 8. априла 1945. године, по једној претпоставци Дрљевића је у Јуденбургу убила четничка тројка, а по другој комунисти.

²⁵ Nikola Žutić, *Nadbiskup Stepinac – ideologija i politika 1934–1946*, Beograd, 2017, стр. 175.

²⁶ Растислав Петровић, *Црногорске усџаше*, Београд, 2005.

²⁷ Вељко Ђурић, *Усџаше и љавославље*, Београд, 1989, стр. 106–132.

ослонити на Степинца, као на чврсту стену римокатоличанства, као што се Степинац укак могао ослонити на Ватикан. Степинац је беспоговорно слушао Ватикан, а Ватикан је уважавао рад и напор свога верног слуге. Ту везу нису пореметиле ни непријатне, ратне и поразне околности, него су је још више продубиле и учврстиле.

Међутим, чињеница је преко које се не може олако прећи да је Алојзије Степинац живео у времену убистава и страшних злочина, када је такође с окрутним и суровим убицама овај римокатолички духовник одржавао друштвене односе, што га у некој перспективи чини моралним саучесником злодела. У злочинима су често учествовали и римокатолички свештеници,²⁸ тако да Степинац, ма шта Хрвати о њему мислили и ма како га посматрали, са српског стајалишта носи велики терет „моралне одговорности“ за страдање српског народа у НДХ.²⁹ Ту одговорност су му приписивали и комунисти, нарочито Јосип Броз Тито, који га није волео и који га се ужасавао, мада такву врсту анимозитета не бисмо могли наћи са Степинчеве стране. Тито је тврдио да је Степинац био усташа и такву тврдњу већина Срба радо је прихватила.³⁰ Степинац је, међутим, о Титу имао сасвим другачији став, хладан, одређен јасном језуитском доктрином:

„Мoj stav prema Paveliću juče, isti je kakav imam prema Titu danas.“³¹

Степинчева је дужност била, према речима жупника Вранекковића, да брани права Римокатоличке цркве због чега је одлучио да остане у земљи. Јер, да је напустио земљу и отишао с усташама у иностранство, попут словеначког кнеза бискупа Рожмана,³² како су комунисти прижељкивали, нико не би могао оправдати сарадњу Римокатоличке цркве с окупатором и позиција Ватикана у Хрватској била би тако знатно ослабљена. Степинац није дозволио комунистима да поцепају Римокатоличку цркву и да направе раздор међу верницима. Његов сукоб са свемоћним комунистима, донео му је статус

²⁸ Укупно је било 27 католичких свештеника злочинаца: Коста Николић, *Италијанска војска и четињци у Другом светском рату 1941–1943*, Београд, 2009, стр. 18.

²⁹ У збирци Виктора Новака пописана су 894 католичка свештеника (од 1900 колико их је било), два надбискупа и 14 бискупа. Од наведеног броја њих 153 је одликовано од стране Павелићевог режима, а од 50 часних сестара орден је примило њих пет: Nikola Žutić, *Nadbiskup Stepinac – ideologija i politika 1934–1946*, Beograd, 2017, стр. 191.

³⁰ Josip Broz Tito, *Autobiografska kazivanja, drugi tom*, Beograd, 1982, стр. 167.

³¹ Драгољуб Живојиновић, *Ватикан, Католичка црква и југословенска власт 1941–1958*, Београд, 1994, стр. 395.

³² Грегориј Рожман (17. маја 1883 – 16. новембра 1959), бискуп, кнез Словеније од 1930. године. Познат је као ватрени антикомуниста и противник Ослободилне фронте. Пред сам крај рата напустио је Словенију, у коју се више никада није вратио. Преминуо је у Квинленду.

мученика и добар глас међу римокатолицима широм света. Степинчев став по питању националне цркве код Хрвата био је чврст и неприкосновен и за-
снивао се на позицијама Ватикана и папства, које а priori није одобравало
стварање националних цркава, како су желели не само хрватски комунисти,
него и разне друге реформистичке струје у оквирима Римокатоличке цркве.
У томе је Степинац био и остао важна историјска личност како за Ватикан,
тако и за Хрвате, јер је он, и поред ужаса који су се око њега дешавали, пред-
стављао мост између Рима и Хрвата, и као такав био је најснажнији човек
Ватикана код Хрвата и најснажнији Хрват у Ватикану. Уз његову помоћ и
жртву, за Ватикан и веру римокатоличку, успео је да очува и оснажи утицај
папства у Хрватској, што није могло остати непримећено како са становишта
Ватикана, тако и са становишта хрватског народа којем Ватикан и римокатоличка вера представљају институције од изузетног националног значаја. Степинац је коначно након вишедеценијске борбе хрватских клерикалаца с либералима, коначно венчао Ватикан с хрватском нацијом и хрватску нацију с Ватиканом. Пре тога, између хрватства и Ватикана постојао је својеврстан јаз и неслагање, тако да су највећи и најзначајнији Хрвати, попут оца нације Старчевића,³³ па чак и припадници саме Римокатоличке цркве, попут Штросмајера³⁴ и Рачког,³⁵ свој национализам базирали на гледиштима различитим од ставова Ватикана. Степинац је те разлике успео да уједини и од његовог времена када се каже Хрват мисли се католик, а када се каже католик мисли се паписта – присталица догме о божанској непогрешивости папе, догме која је знатно модернија него што се у науци представља.³⁶ На тај начин Алојзије Степинац је реализовао један од најзначајнијих циљева с Католичког конгре-

³³ Анте Старчевић (Велики Житник код Госпића, 23. маја 1823 – Загреб, 28. фебруара 1896), хрватски политичар и национални идеолог. Оснивач Хрватске странке права. Сматран је за оца нације и хрватског Катона. Конзервативац, националиста, по угледу на Мађаре, сматрао је да је Хрватска земља Хрвата. Био је велики антисрбин, иако је по мајци имао српско порекло. Према њему Срби су били проклета пасмина. Због свог антисрпства с правом се сматра претечом усташког покрета. Тврдио је да су српски средњовековни владари из династије Немањића, у ствари били Хрвати, који су представљали племство, док су Срби били доњи кметски слој. Залагао се за политику антијугословенства, удаљену и од Беча и од Пеште. Његове идеје и данас су присутне у хрватској политици и култури.

³⁴ Јосип Јурај Штросмајер (Осијек, 4. фебруара 1815 – Ђаково, 8. априла 1905), хрватски бискуп и политичар, противник догме о непогрешивости папе на Првом ватиканском концилу и један од идеолога хрватске верзије југословенства. Оснивач је Југославенске академије знаности и умјетности и велики противник језуита.

³⁵ Фрањо Рачки (Фујине, 25. новембра 1828 – Загреб, 24. фебруара 1894), хрватски свештеник, политичар и историчар, један од најближих сарадника Јосипа Јураја Штросмајера. Оснивач хрватске критичке историографије. Члан Југославенске академије знаности и умјетности и дописни члан Српске краљевске академије наука.

³⁶ Josip Juraj Štrossmajer, *O nepogrešivosti pape rimskog*, Beograd, 2009.

са из 1900. године, када је представљен римокатолички програм за двадесети век. Степинчева политичка, духовна и културна мисија, строго се кретала и развијала у оквирима програмских циљева Католичког конгреса и без њега је немогуће разумети његов рад.³⁷

Алојзије Степинац се налазио на челу Римокатоличке цркве у Хрватској више од двадесет година, у време када је и сама Црква имала једну од најтежих криза у својој историји. У то време, између два светска рата и великих револуција, Римокатоличка црква се налазила у врло непријатној ситуацији, између комунистичког и атеистичког чекића и фашистичког наковња. Никада се у својој историји Римокатоличка црква није нашла у гореј позицији, између два тоталитарна покрета, оба слична, блиска, подједнако штетна и међусобно супротстављена. Уколико се примакне једном, осети пресију другог. Погрешно би се могло закључити да је позиција Римокатоличке цркве у двадесетом веку била између Сциле и Харибде, међутим, није. Она је користила један покрет против другог, играјући на карту моралне арбитраже и угрожености, тако да је у већини случајева излазила „прочишћенија“ и „невинија“ него што је заиста била, осим у хрватском случају, где се Римокатоличка црква показала максимално немоћном пред агресивним усташтвом – радикалним хрватским националним покретом који је невероватном бестијалношћу и злочиначком интелигенцијом открио право лице екстремног римокатоличанства, какво није било виђено од Тридесетогодишњег рата (1618–1648).

Оно што се чинило заборављеним и што се приписивало модерном тоталитаризму, у хрватском случају добило је боју верског фанатизма и мржње, несвојственог модерном поимању живота.

У 20. веку хуманистичке и прогресивистичке идеје доживеле су свој очигледни историјски слом, и, у том случају, хрватски пример није чинио никакав изузетак. Слични погроми и геноциди одигравали су се двадесетих година: у Турској, над Јерменима и Грцима, у Немачкој над Јеврејима, у СССР-у над политичким неистомишљеницима и идеолошким противницима, у деловима Кине и Кореје окупираним од стране Јапанаца, као и на другим крајевима света. Међутим, оно што је изненадило многе била је мржња и бестијалност с којом су Хрвати убијали Србе – махом хладним оружјем, бацали их у јаме и морили глађу у конц-логорима.

Усташе, познате по свом злу, нису имале милости ни за жене, ни за децу ни за старце, често су читава села остављали опустошена, често не оставивши готово ни једно живо биће у њима. Људи су бежали од усташа склањајући се у шуме и планине, одушевљено прихватајући долазак било које друге војске осим њихове, о чему потресно пише и Глез фон Хорстенау. Овај високи

³⁷ Ана Филимоновна, *Први свехрвајски католички конгрес: њочетјак њолийичкој клерикализма, Канонизација Алојзија Стейинца – изазови и одговори*, Београд, 2016, стр. 24–30.

официр Рајха, по пореклу Аустријанац и ватрени поборник некадашњег Аустроугарског царства, пише како су становници славонских села одушевљено поздравили долазак немачких тенкова, јер је њихово присуство значило крај садистичког и сатанистичког пира усташких бандита.³⁸

Степен усташког дивљаштва био је изненађујуће висок, што је остављало више него негативан утисак чак и на нацисте, познате по свом пословичном „хуманизму“.

„Људи су хватани као звјериње“, писао је надбискупу Степинцу, мостарски бискуп фра Алојзије Мишић³⁹ с јесени 1941. године.⁴⁰ Али, људи су и постајали звери. Независна Држава Хрватска била је оличење друштвене, социјалне и сваке друге несигурности, а ту државу Степинац је поштовао, бранио и за њен опстанак се ватрено залагао, иако је бројне поступке власти критиковао, мада не тако јавно и тако гласно, што је на њеном самом крају и јавно признао.⁴¹

Ужаси злочина паралисали су многе који нису веровали шта се дешава и да ли је такво нешто уопште могуће, а међу њима и бројне представнике Римокатоличке цркве који су касније тврдили да су били збуњени и разочарани оним што се дешавало, али и то, да је и њихова организација у том рату и сукобу толико страдала, да нису осећали никакву потребу да се извињавају било коме за било шта. Они су учинили своје и њихова је савест била мирна, како је на комунистичком суду истицао најзначајнији представник Римокатоличке цркве код Хрвата тога времена – Алојзије Степинац.

3.

Да бисмо разумели Алојзија Степинца морамо најпре разумети саму институцију Римокатоличке цркве у Хрватској.

Римокатоличка црква је била конзервативна, делимично анахрона институција која је још увек имала извесног утицаја на милионе верника ширим све-

³⁸ Глез фон Хорстенау, *Између Хитлера и Павелића*, Београд, 2007, стр. 158.

³⁹ Алојзије Мишић (Босанска Градишка, 10. новембра 1859 – Мостар, 26. марта 1942) био је босански фрањевац и мостарско-дувањски бискуп. Теологију је студирао у Гучој Гори и Острогону, а за свештеника је заређен 1883. године. Службовао је као вероучитељ, гвардијан, жупник и управник фрањевачке гимназије у Високом и провинцијал фрањевачке провинције Босне Сребрне. Мостарско-дувањским бискупом је именован 1912: Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska*, I, Zagreb, 1998, стр. 61.

⁴⁰ *Mostarsko-duvanjski biskup Mišić nadbiskupu Stepincu*, Mostar, 7. studenog 1941; Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945; dokumenti, Knjiga druga*, Zagreb, 1998, стр. 108–109.

⁴¹ *Исјео*, стр. 268–270.